

Jakso 6: Historiallinen romaani

(tunnusmusiikki) (siniset sanat tekstissä on selitetty sanaselityksissä)

Tämä on Kirjallisuuspodcast suomenoppijoille ja minä olen Saija Pyhäniemi. Tässä jaksossa keskustelemme kollegani Sari Päivärin kanssa historiallisista romaaneista ja niiden suosioista Suomessa. Keskitymme erityisesti sellaisiin romaaneihin, joiden tapahtumat sijoittuvat aikaan, jolloin Suomi oli osa Ruotsia.

Tämän podcastin voit halutessasi lukea tekstinä Kielibuustin sivuilta. Siellä on myös sana- ja fraasilista sekä muuta aiheeseen liittyvää materiaalia.

Sari, mikä oikeastaan on historiallinen romaani? Miten se määritellään?

Historiallinen romaani on yksinkertaisesti määriteltynä romaani, jonka tapahtumat sijoittuvat menneisyyteen. Tarinan kirjoitushetki on siis ratkaiseva: romaanissa kuvataan pääasiassa aikaa ennen kirjoitushetkeä. Jos taas kuvataan kirjoitushetken ajan tapahtumia, on kyse aikalaskuvauksesta. Historiallisen romaanin tarkka määrittely on kuitenkin vaikeaa, koska monissa muissakin kirjallisuuden lajityypeissä tapahtumat voivat sijoittua menneisyyteen. Lisäksi historialliseen romaaniin kuuluu monia erilaisia alalajeja: historiallinen rikosromaani, rakkausromaani, seikkailuromaani, fantasiaromaani, aateromaani jne.

Niin, romaanit tosiaan usein kuvaavat menneisyyden tapahtumia, vaikka niitä ei luokiteltaisikaan juuri historiallisiksi romaaneiksi. Miten itse ajattelet? Pidätkö esimerkiksi Väinö Linnan pääteoksia historiallisina romaaneina?

Tämä on mielenkiintoinen kysymys. *Tuntematon sotilas* on minusta kyllä ennen kaikkea sotaromaani, vaikka se kertoo historiallisesti tärkeästä tapahtumasta ja vaikka se on kirjoitettu yli 10 vuotta sotien jälkeen. Täällä *Pohjantähden alla* -trilogia puolestaan usein luokitellaan juuri historialliseksi romaaniksi, koska se avaa Suomen historiaa 1800-luvun lopulta aina 1950-luvulle saakka. Itse olen kyllä hiukan eri mieltä. En osaa ajatella lähihistoriasta kirjoitettuja teoksia historiallisina romaaneina.

No miten sinä sitten määrittelisit historiallisen romaanin?

Minusta historiallisen romaanin tapahtumien tulee olla sijoitettuna niin kauas menneisyyteen, että sen kirjoittaja itse ei voi sitä aikaa muistaa, eikä ehkä ole voinut siitä ajasta kuulla mitään edes vanhemmiltaan. En nyt osaa mitään tarkkaa vuosimäärää sanoa, mutta sanoisin, että romaanin tapahtumien pitäisi sijoittua vähintään 100–150 vuotta taaksepäin kirjoitushetkestä. Kirjallisuudentutkijat ovat käyneet asiasta hyvinkin vilkasta keskustelua, eikä täyttä yksimielisyyttä määritelmästä ole löydetty.

Milloin historiallisia romaaneja sitten alettiin kirjoittaa?

Historiallisen romaanin ajatellaan syntyneen 1800-luvulla. Tähän vaikuttivat mm. saksalaisen filosofin Hegelin ajatukset ja samaan aikaan syntynyt ajatus kansallisesta identiteetistä.

Romantiikan ajan kirjailijat [muutenkin](#) kirjoittivat mielellään menneisyydestä. Ensimmäisen historiallisen romaanin kirjoittajana pidetään skotlantilaista Walter Scottia.

Kirjoitettiin myös Suomessa ensimmäiset historialliset romaanit samaan aikaan eli 1800-luvulla?

Kyllä. Ja Suomessa historiallinen romaani syntyi samaan aikaan ja [samojen henkilöiden toimesta](#) kuin suomalainen [kansallistunnekin](#). Ensimmäisiä historiallisia romaaneja kirjoittivat 1800-luvulla esimerkiksi suomenruotsalaiset kirjailijat Fredrika Runeberg ja Zacharias Topelius. Topelius [käsitteli](#) erityisesti suomalaisten sotahistoriaa. Esimerkkinä voisi mainita hänen pääteoksensa [Välskärin kertomuksia](#) (alkuteos *Fältskärns berättelser*). Se kertoo kahden suomalaisen suvun [kohtaloista](#) 1600- ja 1700-luvuilla. [Kehykertomuksena](#) on vanhan välskärin tarina, joka alkaa [kolmikymmenvuotisen sodan](#) ajoista 1600-luvulta ja päättyy [Kustaa III:n vallankaappaukseen](#) vuoteen 1772.

Entä Fredrika Runeberg? Mistä hän kirjoitti?

Fredrika Runeberg oli historiallisen romaanin [uranuurtaja](#) Suomessa, vaikka hän kirjailijana [jäikin](#) aviomies Johan Ludvig Runebergin [varjoon](#). Fredrika Runebergin ensimmäinen teos, *Rouva Katarina Boije ja hänen tyttärensä* (alkuteos *Fru Catharina Boije och hennes döttrar*), oli itse asiassa kirjoitettu valmiiksi jo ennen Topeliuksen teosta. Tämä romaani olisi ollut ensimmäinen suomalainen historiallinen romaani, jos se olisi julkaistu heti [sen valmistuttua](#). *Rouva Katarina Boije ja hänen tyttärensä* kuvaa [isonvihan](#) aikaa 1700-luvulla. Toinen mielenkiintoinen Fredrika Runebergin kirjoittama romaani on nimeltään *Sigrid Liljeholm*. Siinä eletään [nuijasodan](#) aikaa 1500-luvun lopulla.

Nämä Fredrika Runebergin molemmat romaanit ovat siis tyypillisiä historiallisia romaaneja.

Kyllä. Mutta [nykyperspektiivistä katsoen](#) huomaa, että historiakuvauksen lisäksi kummassakin romaanissa analysoidaan ja [kyseenalaistetaan](#) naisen rooleja eri aikoina. Nämä romaanit [poikkeavat](#) tämän takia [huomattavasti](#) muiden 1800-luvun kirjailijoiden teoksista, joissa naisten elämää kuvattiin hyvin vähän.

Jatkuiko historiallisen romaanin suosio vielä 1900-luvulla?

No [tavallaan](#) kyllä, tavallaan sitten taas ei. Historiallisia romaaneja kirjoitettiin ja luettiin kyllä [edelleen](#), mutta niitä ei arvostettu enää samalla tavalla kuin 1800-luvulla. [Tosin](#) esimerkiksi kirjailija Mika Waltarin [merkittävimmit](#) teokset, kuten *Sinuhe egyptiläinen*, olivat nimenomaan historiallisia romaaneja. Jotkin Waltarin teoksista voidaan nähdä kuitenkin myös kuvauksina [kirjoitushetken](#) maailmasta. Esimerkiksi *Sinuhe, egyptiläinen* on usein nähty [allegoriana](#) toisesta maailmansodasta ja sen jälkeisestä Euroopasta, vaikka romaanin tapahtumat sijoittuvat [muinaiseen](#) Egyptiin.

Historiallisia romaaneja siis kyllä kirjoitettiin, mutta niitä ei aina arvostettu. Mika Waltarinkin teoksia ymmärtääkseni [moitittiin](#) joskus [kevyeksi viihdekirjallisuudeksi](#) ja [saman kohtalon koki](#) muutama vuosikymmen myöhemmin naiskirjailija Kaari Utrio.

Kyllä. Juuri näin. Kirjailija Kaari Utrio **edustaa** historiallisen romaanin kirjoittajana useampaakin **suuntausta**. Hänen teoksensa ovat usein **avoimen viihteellisiä**, ja romanttinen juoni on niiden **keskeinen elementti**. Ehkä juuri tämän romanttisuuden takia Utrio ei aina ole saanut sellaista arvostusta, jonka hän olisi **ansainnut**. Kaari Utrio on kuitenkin koulutukseltaan historioitsija, joten historialliset faktat **ovat kohdillaan** ja hänen teostensa ajankuva **perustuu historialliseen tietämykseen**. Tätä tietämystään Utrio on tuonut esille myös tietokirjoissa, joita hän on kirjoittanut.

Antaisitko jonkin esimerkin Kaari Utrion tuotannosta? Hän lienee tosiaan Waltarin ohella yksi tunnetuimpia historiallisen romaanin kirjoittajia meillä Suomessa.

Kaari Utriolla on valtavan laaja tuotanto. Hän on julkaissut historiallisia romaaneja jo melkein viidenkymmenen vuoden ajan ja on vaikea valita sieltä yhtä romaania. Utrio **lähestyy teoksissaan** historiaa nimenomaan **arjen kautta**. Arkielämän historiastahan **on säilynyt** vähemmän **dokumentaatiota** kuin esimerkiksi sotahistoriasta ja siksi Utrion kirjoissa on tietysti myös paljon mielikuvituksen tuotetta.

Onko jokin Kaari Utrion teos jäänyt erityisen hyvin mieleesi?

Mainitsen tässä nyt yhden omista suosikeistani: *Atelisneito, porvaristyttö* (1974). Tämä romaani kuljettaa lukijansa 1500-luvun Turkuun, Raumalle ja Viipuriin, **keskelle uskonpuhdistuksen** ajan suurta murrosta.

Lukisitko pienen näytteen tästä romaanista?

Voisin itse asiassa lukea parikin näytettä. Haluaisin lukea ensin **otteen** romaanin alusta, jossa kuvataan naisia saunomassa **yleisessä saunassa**.

Sinä lokakuun alun lauantaina – Pyhän Franciscuksen päivänä Armon vuonna 1520 – oli Turun komea Kivisauna täynnä naisia ja yhä lisää tunki sisään, vaikka saunapiiat huusivat jo itku kurkussa, hien valuesssa joka huokosesta, että talo oli täynnä eikä yhtään naista enää otettaisi lölyyn. Turun mahtavat porvarisrouvat eivät niin mitätöntä olentoa kuin saunapiikaa huomanneetkaan: jos ihmisellä oli saman verran pituutta kuin leveyttä, hän pystyi aina raivaamaan tiensä lauteitten parhaalle paikalle, ja jos joku jäikin jalkoihin, niin mitäpä se muita liikutti kuin tallautunutta. ---

*Lauantai oli ainoa päivä, jolloin hyvämaineiset naiset saattoivat mennä saunaan – se oli ollut naisten saunapäivä aikojen alusta eikä kukaan nähnyt mitään syytä muuttaa sitä. Eikä neitsyt Ingegard todellakaan voinut käännä ovelta takaisin porvari Janis Kempen paksua emäntää, joka oli juosta tömistellyt lyhyen matkan saunaan **verhonaan** vain karhea pyyhe etupuolta **peittämässä**. Porvari Kempen emännän takapuoli oli niin komea, ettei sitä olisi **hennonut** millään **rievulla peittääkään**.*

Tässä kuvataan tosiaan 1500-lukua hyvin arkisesta näkökulmasta. Ja samalla Utrion teksti on viihdyttävää ja humorististakin. Entä se toinen näyte?

Joo, luen vielä melko toisentyyppisen näytteen, jossa puolestaan kuvataan historiallista taustaa [valtakunnan tasolla](#).

Tanskalaiset halusivat suuren [kuningatar Margareetan](#) yli sata vuotta sitten [perustaman Kalmarin unionin jatkuvan](#), koska se oli heille edullinen sekä taloudellisesti että sotilaallisesti, ja varsinkin se oli edullinen sille ylhäisaatelille, jolla oli suuria maatiloja ja läänityksiä sekä Tanskassa että Ruotsissa.

Ruotsalaiset taas olivat olleet käytännössä irti unionista kolmen valtionhoitajan ajan, eikä heillä ollut mitään halua palata tilanteeseen, joka merkitsi itse asiassa tanskalaisen herran [ruoskaa](#) ruotsalaisen talonpojan selässä, vaikka valtakuntien samantarvoisuudesta puhuttiin paljon. Pelkkä puhe ei merkinnyt mitään, sen tiesivät ne, jotka olivat kuulleet tanskalaisesta [voutihallinnosta](#): tanskalainen talonpoika oli aatelin [orja](#) mutta ruotsalainen – ja vielä vähemmän suomalainen -- ei ollut eikä aikonut olla. Siksi ruotsalaiset taistelivat vastaan, kun Tanskan kuningas Kristiern, jota silloin tällöin mainittiin liikanimellä Tyranni, tuli ottamaan haltuunsa ”erään valtakunnistaan” niin kuin hän sanoi.

Näytteiden perusteella kuulostaa siltä, että kielellisesti Utrion teksti on kohtuullisen helposti ymmärrettävää edistyneelle suomen oppijalle. Onko näin?

Joo. Toki historiallisissa romaaneissa aina [esiintyy jonkin verran](#) outoa sanastoa ja auttaa paljon, jos on tutustunut historiaan ja [historiankirjoituksessa käytettyyn sanastoon](#). Sama koskee tietysti monien muidenkin kirjailijoiden kirjoittamia historiallisia romaaneja. [Useimmiten](#) tämän lajityypin romaaneissa kuitenkin on selkeä juoni ja tapahtumat etenevät kronologisesti, mikä helpottaa lukemista.

Historiallisten viihderomaanien suosio on 1990-luvulta lähtien [tasaisesti kasvanut](#). Mistä luulet tämän johtuvan?

Niin. Näin tosiaan voi sanoa. Maailman nykytilanne on ehkä lisännyt kiinnostusta historiaan ja lukijat [kaipaavat](#) pakoa todellisuudesta. 1990- ja 2000-luvuilla suosiota ovat saaneet useat sellaiset kirjailijat, jotka ovat nostaneet esille ns. mikrohistorian, eli tavallisten ihmisten historian. Yhtenä esimerkkinä voi mainita kirjailija Enni Mustosen, joka on ollut jo usean vuoden ajan kirjojen myynti-[tilastojen](#) ja kirjastojen lainauslistojen [kärkisijoilla](#). Eli kyllä voidaan puhua jonkinlaisesta historiallisen viihderomaanin [boomista](#) tällä hetkellä.

Näyttää siltä, että [valtaosa](#) sekä historiallisten romaanien kirjoittajista että lukijoista on nykyään naisia. [Pitääkö tämä paikkansa](#)?

Saattaa olla. [Ensimmäisinä mieleen tulevia](#) kirjailijoita ovat tosiaan Enni Mustosen lisäksi Paula Havaste ja Kristiina Vuori, jota muuten markkinoidaan Kaari Utrion [manttelinperijänä](#). Mutta kyllä miehetkin kirjoittavat ja lukevat historiallisia romaaneja. Viime podcastissa mm. kerroimme Jari Tervon ja Roope Lipastin Mikael Agricola -aiheisista kirjoista ja myös esimerkiksi Mikko Kamula on kirjoittanut mielenkiintoisen *Metsän kansa* -sarjan, joka sijoittuu 1400-luvun [Savoon](#). Kamula yhdistelee rohkeasti historiaa ja kansanperinnettä, ja mukana on myös fantasiaelementtejä.

Tarjontaa tuntuu olevan runsaasti. Miten voisi löytää juuri ne kirjat, jotka voisivat olla itseä kiinnostavia?

Jos historiallinen romaani kiinnostaa, niin kannattaa kysyä vinkkejä kirjakaupoista ja kirjastoista. Etenkin kirjastot auttavat mielellään sopivien kirjojen etsimisessä. Sitten voi tietysti [lueskella](#) kirja-arvosteluja lehdistä tai seurata verkossa jotakin kirjablogia. Haluaisin tässä mainita esimerkkinä *Kirsin kirjanurkka* -blogin, josta voi [hakutoiminnolla](#) hakea esimerkiksi juuri historiallisia romaaneja käsitteleviä blogikirjoituksia.

Osaisitko sanoa, kenen kirjoittamat historialliset romaanit olisivat ehkä kielenoppijalle helpoimmin lähestyttäviä?

Hmmm... Ehkä Paula Havasteen kirjat ovat kielellisesti helpoimpia. [Ymmärrettävyys](#) tietysti [riippuu](#) paljon [siitäkin](#), kuinka paljon [ennakkotietoa](#) lukijalla on aikakaudesta, jota kirja kuvaa.

Aivan. Sanoisitko vielä pari sanaa Paula Havasteen kirjoista?

Havaste on kirjoittanut mm. vuosina 2022 ja 2023 romaanit *Laahus* ja *Lieka*. [Piakkoin](#) ilmestyy *Luode*. Romaanit muodostavat [itsenäisten teosten sarjan](#), jotka liittyvät kuitenkin [löyhästi](#) toisiinsa. Tapahtumat sijoittuvat nuijasodan aikaan eli 1500-luvulle. Tyyliään Havasteen romaanit ovat melko kevyitä ja viihteellisiä - ja siksi helppolukuisia. Niissä on paljon dialogia ja juoni etenee kronologisesti. Ja muuten: näistäkin romaaneista on *Kirsin kirjanurkka* -blogissa jutut, jos haluaa ennen lukemista tutustua kirjoihin tarkemmin.

Ja lukisitko vielä lopuksi jonkin lyhyen näytteen Paula Havasteen tekstistä?

Joo. Luen vaikka pienen näytteen *Laahus*-romaanin alkupuolelta. Siinä kuvataan kirjan päähenkilön Reetan perheen köyhyyttä ja sairastelua, mutta myös Reetan [unelmia paremmasta elämästä](#).

Pikkuveli ei onneksi ollut sairastellut, vaikka kevätkesän koittaessa Reeta tiesi talven koetelleen heitä muita ankarasti. Oli ollut kummaa ryskyvää yskää, kuumeisia päiviä ja jatkuvasti valuvaa nenää. Sellaista kuului talviin, kun oli kylmä ja sisälläkin vetoisaa. Ja jos lämmitettiin kiuasta, savu sai silmät kirvelemään moneksi päiväksi. Mutta mitään vakavaa ei sairastettu: ei ollut pilkkutautia, ei laikkutautia, ei punatautiakaan. Vain nälkä vaivasi. Reetan polvet olivat isot ja lusevat, hän oli kaikkialta laiha ja kaitainen, ja lommolla olivat äidinkin posket. Vain pikkuveli oli pyöreä, sillä tämä oli imenyt ahkerasti äidin rintaa ja lihonut tämän maidosta.

Mitähän Turussa syötiin talvella, mietti Reeta. Oliko leipää joka päivälle, lämmintä puuroa tai peräti haudutettuja juureksia? Saiko nukkua lämpimässä tuvassa, löytyikö uusia vaatteita ylle? Siitä Reeta haaveili, että saisi uuden hameen, uuden paidankin ehkä, ja joskus hän uskalsi kuvitella, miltä tuntuisi vetää jalkaansa oikeat nahkasaappaat. Silloin eivät enää jalat palelisi siannahkasta leikattujen kääreiden alla. Mutta siitä sentään oli turha haaveilla, sillä ei saappaita ollut edes äidillä, isällä vain. Ja muilla miehillä.

Tämä tekstinäyte tuntui ainakin melko helposti ymmärrettävältä, vaikka ihan jokaista sanaa ei tuntisikaan. Kannattaa rohkeasti [tarttua](#) historia-aiheisiin kirjoihin, vaikka jonkin verran uutta ja hankalaakin sanastoa tulee vastaan. Kirjoja lukemalla voi tehdä aikamatkan menneisyyteen ja oppia paljon uutta. Kiitos Sari jälleen lukuvinkeistä ja mielenkiintoisesta keskustelusta!

Seuraavassa podcastissa käsittelemme kansallisen identiteetin syntymistä 1800-luvulla ja sitä, miten tärkeä rooli kaunokirjallisuudella oli suomalaisen kansallistunteen rakentamisessa.

Kuulijat, muistakaa että tämä podcast on myös tekstiversiona Kielibuustin sivustolla. Sieltä löytyy myös tähän podcastiin liittyvää lisämateriaalia.

Kuullaan taas!

Tunnusmusiikki

Lisämateriaaleja aiheesta:

[Kirsin kirjanurkka](#) -blogi

Armand Lohikosken elokuva [Risti ja liekki](#) (1957) 1500-luvun alun Suomeen sijoittuva melodraama kielletystä rakkaudesta. Katolinen kirkonmies ja köyhä paimentyttö rakastuvat. Tyttöä syytetään noituudesta ja kummatkin tuomitaan kuolemaan. Elokuva kertoo ajasta juuri ennen uskonpuhdistusta, jolloin papit eivät vielä saaneet solmia suhteita naisten kanssa tai mennä naimisiin. Kiinnostavin osuus elokuvassa on loppuosan noitaoikeudenkäynti ja rakastavaisten elävältä hautaaminen. Elokuva on kuvattu mm. Suomenlinnassa. Pääroolissa katolisena pappina legendaarinen Tauno Palo.

Ilmari Unhon elokuva: [Sadan miekan mies](#) (1951)

Tekstitetty suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Historiallinen seikkailukomedia. Se ajoittuu 1630-luvun Varsinais-Suomeen ja kertoo tarinan sankarillisesta miekkamiehestä, jolla on kuninkaan antama tehtävä suoritettavanaan. Kuvattu mm. Turun Luostarinmäen museoalueella.

©2024 **Helsingin yliopisto**

Kirjallisuuspodcast edistyneille suomen oppijoille, maaliskuu 2024, jonka **tuottaja on Helsingin yliopisto, tekijät ovat Sari Päivärinne ja Saija Pyhäniemi sekä tunnusmusiikin säveltäjä on Lauri Piiparinen**, on lisensoitu [Creative Commons Nimeä-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä](#). Materiaali on saatavilla osoitteessa kielibuusti.fi.